

POLSKIE PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWE

Zagadnienie przedsiębiorstw państwowych, w ciągu ostatnich lat kilkunastu, stało się, w piśmiennictwie naszym, bardzo ulubionym tematem. Poświęciło mu swe prace wielu ekonomistów¹⁾, z których jedni odnoszą się do niego z całkowitą negacją — inni, z pełnym entuzjazmem. Zarówno jedni jak i drudzy, w większości wypadków, uważają zakładanie przedsiębiorstw państwowych za ruch nowy, za wynalazek ostatnich dziesięcioleci, za zjawisko ściśle z głoszonymi doktrynami socjalistycznymi związane. Pogląd taki w małym tylko stopniu znajduje uzasadnienie. Zapominać nie

) Zagadnieniem przedsiębiorstw państwowych interesowali się: Bernadzikiewicz Tadeusz („Zagadnienie rentowności gospodarki państwowej” — „Rocznik Prawa i Administracji” 1932; „Przedsiębiorstwa państwowe” — „Prawo” 1923; „P. Dewey o przedsiębiorstwach państwowych” — „Przegląd Gospodarczy” 1929; „Rentowność gospodarki publicznej w Polsce” — „Prawo” 1931; „Jaki powinien być stosunek państwa do inicjatywy i przedsiębiorczości prywatnej” — „Prawo” 1931), Biegeleisen L. W. dr. („Teoria i praktyka, przedsiębiorstw publicznych” — Warszawa 1931). Boerner Ignacy inż. („Rozwój przemysłu wojennego w okresie 1918—1928” — w wyd.: „Na froncie gospodarczym”), Gieysztor Władysław („Przedsiębiorstwa państwowe” — Warszawa 1928), Heydel Adam („Gospodarcze granice liberalizmu i etatyzmu” — Kraków 1929; „Czy i jak wprowadzać liberalizm ekonomiczny” — „Przegl. Współ.” 1931), Kraheński („Przedsiębiorstwa państwowe” — „Przem. i Hand.” 1927; „Sprawa przedsiębiorstw państwowych” — w wyd.: „Zagadnienia gospodarcze Polski współczesnej”), Krzyżanowski Adam („Polityka i gospodarstwo” — „Pisma pomn., Kraków 1931), Kruszewski Stanisław („Majątek Państwa Polskiego” — Warszawa 1931), Łempicki Michał inż. („Państwowe przedsiębiorstwa przemysłowe w preliminarzach budżetowych na rok 1923/4” — wyd. „Przem. i Hand.” 1924), Lulek Tomasz („Przywileje podatkowe przedsiębiorstw publicznych w Polsce” — Kraków 1928), Michalski Jerzy prof. „O komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych w Niemczech, Czechosłowacji, Rumunii i Belgii” i „0 komercjalizacji kolei w Polsce oraz o komercjalizacji przedsiębiorstw komunalnych w Polsce” — „Przegl. Gosp.” 1925), Piekałkiewicz Jan („Statystyka przedsiębiorstw państwowych” — Warszawa 1932), Rostkowski Feliks („Zarys organizacji przedsiębiorstw żeglugi morskiej” — Warszawa

wolno o tem, że jak stwierdza prof. Kurnatowski²⁾ „etatyzm nie jest bynajmniej wynalazkiem ostatnich czasów. Spotykamy go już w starożytności w jego podwójnej postaci: „regulatora przedsiębiorstw prywatnych i przedsiębiorcy”. Wziąwszy w tamtych czasach początek, funkcjonują przedsiębiorstwa państwowe przez cały ciąg dziejów, czego wymownym dowodem są stosunki polskie. H. Łabęcki³⁾ powiada: „prawo Kazimierza Wielkiego o salinach Wieliczki z 1368 r., przywilej gór olkuskich Elżbiety z 1374 r. wykazują własność króla”. Nie zapominajmy, że wtedy skarb królewski i skarb państwa stanowił jedną całość. A choć Stanisław August na zakładane przez siebie fabryki czerpał pieniądze z osobistej szkatuły — to jednak całą swą akcję uprzemysłowienia prowadził nie jako kapitałista-spekulant, ale jako, dbały o kraju swego dobrobyt, monarcha. A już finansowane przez Bank Polski z czasów Lubeckiego zakłady przemysłowe są przedsiębiorstwami państwo-

1929), Świętochowski Stanisław inż. („Przedsiębiorstwa państwowe” — Warszawa 1923, „Przedsiębiorstwa państwowe w Polsce” — Warszawa 1923, „Analiza dochodowości państwowych przedsiębiorstw górniczo-hutniczych” — Warszawa 1926; „Jeszcze w sprawie państwowych przedsiębiorstw górniczo-hutniczych” — Warszawa 1926), Szyszkowski St. Zb. („Przedsiębiorstwa państwowe w Niemczech” — Warszawa 1930, „Zagadnienie komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych” — Warszawa 1931; „Kapitały obrotowe skomercjalizowanych przedsiębiorstw” — „Ruch Pr.-Ek.” 1929; „Istota prawna skomercjalizowanych przedsiębiorstw państwowych” — „Przem. i Hand.” 1929), Tennenbaurci Henryk („Przedsiębiorstwa państwowe” — „Prz. Gosp.” 1927; „Ośrodki dyspozycji gospodarczej w Polsce” — Warszawa 1929), Zawadzki Władysław („Przedsiębiorstwo państwowe jako forma organizacji państwowej” — „Ruch Pr.-Ekon.” 1922). Niezależnie od tego wymienić należy prace zbiorowe: „Etatyzm w Polsce” — Warszawa 1932 (Adam Heydel, T. Lulek, Stefan Szmidt, St. Wyrobisz i F. Zweig), „Bieżące zagadnienia polityki gospodarczej” (roz. X „Przedsiębiorstwa państwowe i prywatne z udziałem państwa”) i prace bezimiennie: „Drukarnia Państwowa” (Warszawa 1919 r.), „Sprawozdanie Komisji dla zbadania drukarni rządowych” (Warszawa 1931 r.), „Żupa Bocheńska w całości kształcie państwowej polityki solnej” (Kraków 1932 r.).

²⁾ Kurnatowski Jerzy, prof.: „Etatyzm w starożytności” — „Przegląd Ekonomiczny” — Lwów, zes. IX.

³⁾ Łabęcki Hieronim: „Górnictwo w Polsce” Warszawa 1841. Poza tem historją przedsiębiorstw państwowych w dawnej Polsce zajmują się wszyscy prawie historycy naszego górnictwa. Przedsiębiorstwami z epoki Stanisławowskiej — wszyscy historycy XVIII wieku, a w szczególności Tadeusz Korzon w „Wewnętrznych dziejach Polski z czasów Stanisława Augusta”.

wemi w całym tego słowa znaczeniu). Istnieją w Polsce przedsiębiorstwa państwowe, prowadzone przez rządy zaborcze w postaci drukarni, tartaków w lasach państwowych i kopalni, będących szczątkami dawnego, polskiego górnictwa.

W ten sposób powojenne przedsiębiorstwa państwowe w Polsce są rezultatem prac, mających nieubogą w szczegóły i fakty historję. Nie można tu mówić o jakimś zapoczątkowaniu ruchu — wolno i należy podkreślić jego pogłębienie, jego silniejsze tętno.

Państwo nowożytnie musi dbać o swoją niezależność zarówno ekonomiczną jak i polityczną. W trosce o swoje interesy dąży do uniezależnienia się od cudzoziemców zarówno ze względu na równowagę bilansu handlowego jak i ze względu na bezpieczeństwo granic. Niepoślednią rolę odgrywa w stosunkach tego państwa bogactwo jego obywateli. Ztąd płynie opieka jego nad wytwórcą prywatnym. Ale z tych samych założeń płynie i konieczność obrony konsumenta przed zachłannością producenta — tem ważniejsza, że zazwyczaj samo państwo występuje również w roli konsumenta. Obowiązki, jak widzimy, są duże, a jednym z ważniejszych środków do ich spełnienia są właściwie przedsiębiorstwa państwowe.

Nie można uzależniać się od zagranicy. Niezawsze udaje się to uczynić przy pomocy kapitałów prywatnych. W tych wypadkach inicjatywę musi podjąć państwo. Musi ona występować w roli przemysłowca jeżeli w sposób właściwy pragnie regulować ceny na rynku. Tutaj leży sedno rzeczy przedsiębiorstw państwowych, które mogą i powinny być organizowane:

1. w związku z potrzebami wojska, przy konieczności zachowania tajemnic państwowych;
2. w celu rozwijania tych gałęzi przemysłu, które posiadają odpowiednie warunki rozwoju, a które przez inicjatywę prywatną nie zostały podjęte;
3. dla obrony konsumenta w razie ujawnionej przez producenta zachłanności czyli dla regulowania cen rynkowych .

Każde z tych zadań stwarza dla przedsiębiorstwa przemysłowego pewne ciężary, które muszą ujemnie wpływać na buchalteryjny rachunek strat i zysków. To też z całym naciskiem podkreślić wypada, że przedsiębiorstwa te nie mogą być obliczane na zysk w rozumowaniu kapitalistycznym. Ich rentowność ogranicza się

⁴⁾ Sprawa przedsiębiorstw Banku Polskiego z czasów Królestwa Kongresowego została omówiona w monografiach tegoż Banku Polskiego (Henryk Radziszewski, Józef Kirsztrot-Frawnicki, St. Al. Kempner i inni).

bardzo, a wymagania w związku z ich rezultatami redukują się do pokrycia poniesionych wydatków i do spełnienia tych zadań, jakie na danem przedsiębiorstwie ciąży⁵⁾.

Na tak pojętym tle nastąpiła rozbudowa przedsiębiorstw w ostatnich latach oraz tworzenia specjalnego tu prawodawstwa, które różnie bywa ujmowane.

Niemcy sprawę przedsiębiorstw państwowych uwzględniły nawet w konstytucji i prawie budżetowym. § 69 konstytucji stwarza możliwość racjonalizacji i komercjalizacji przedsiębiorstw państwowym w różnych formach organizacyjnych. Niemieckie zaś prawo budżetowe z dnia 23 lutego 1917 r. powiada że przedsiębiorstwa te „wchodzą do budżetu końcowymi cyframi” i nie posiadają osobowości prawnej⁶⁾. Pamiętać jednak należy, że prawodawcom niemieckim chodzi dziś o uelastycznienie niektórych resortów państwowych o charakterze monopolowo-zarobkowym (poczta, koleje). Udział państwa w przemyśle ma tam miejsce w postaci posiadania akcji (nierazko w 100%) w przedsiębiorstwie przemysłowym, istniejącem w zwykłej formie spółki akcyjnej. — W podobny sposób stan prawny przedsiębiorstw państwowych (prawem z dnia 15 marca 1929 r.) uregulowała Rumunia.

Prawo francuskie (z dnia 11 kwietnia 1914 r.) reguluje pod formą „autonomji budżetowej” lub „budżetów dodatkowych” stan prawny monopolów. Pozatem dla Farbyki Związków Azotowych

⁵⁾ Poglądy nasze na znaczenie i rolę przedsiębiorstw państwowych pokrywają się z poglądami prof. Zawadzkiego, który, porównując przedsiębiorstwa prywatne z państwowymi, stwierdza, że formę organizacyjną jednych i drugich „przedstawiają poważne różnice, dotyczące i. celu: dla przedsiębiorstw państwowych nie może im być wyłącznie, ani nawet głównie, zysk; 2. stosunku do innych jednostek gospodarczych: przedsiębiorstwo prywatne traktuje je wyłącznie z punktu widzenia własnej korzyści— wzajemnie, nietylko dopuszcza ono także traktowanie siebie przez tych co z nim mają do czynienia, ale nawet na tern właśnie buduje główne swe możliwości zysku, przedsiębiorstwo państwowe nie może ani traktować obywateli jako źródło zarobku, ani dopuścić podobnego traktowania siebie z ich strony; 3. szczegółów organizacji: stosunek czynnika decydującego do samego przedsiębiorstwa jest bezpośrednim i natychmiastowym w przedsiębiorstwie prywatnym, pośrednim i nieraz bardzo odległym w państwowem”.

Bernadzikiewicz zaznacza, że „istotnem zadaniem przedsiębiorstwa państwowego w dobie obecnej jest służyć za narzędzie polityki gospodarczej rządu”.

⁶⁾ Szyszkowski St. Zb.: „Zagadnienia komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych”.

w Tuluzie wydana została specjalna ustawa z dnia 30 maja 1925 r. Zasadniczo jednak i tu, podobnie jak w Niemczech, rząd uczestniczy w przedsiębiorstwach przemysłowych jako zwykły akcjonariusz.

Czechosłowacja oparła wszystkie swe przedsiębiorstwa państwowe (kopalnie i huty, Wojskową Fabrykę Samochodów, Wojskowy tartak w Wielkich Lewarach, zakłady kąpielowe, drukarnie państwowe, monopole fiskalne i t. d.) na ustawie z dnia 18 grudnia 1922 i rozporządzeniu wykonawczem z 15 września 1924 r. Prawodawstwo czeskie wysuwa zasadę nie tylko samowystarczalności ale konieczność osiągania jeszcze czystych zysków, kładzie nacisk na konieczność prowadzenia przedsiębiorstw „ze starannością porządnego kupca”, zastrzega, by we władzach zasiadało ^{2/3} urzędników; zwierzchni nadzór nad przedsiębiorstwem powierza ministrom resortowym. S. Z. Szyszkowski⁷⁾ powiada, że omawiane przez nas prawo nie stawia „na czele przedsiębiorstw państwowych dyrektorów wyposażonych w takie pełnomocnictwa jakich wymaga niezbędnie prowadzenie każdego przedsiębiorstwa”.

W wielu, państwach istnieją państwowe zakłady przemysłowe będące agendami różnych resortów, oparte o budżet państwowy i do budżetu tego wchodzące we wpływach i wydatkach. Takie przedsiębiorstwa posiadają zazwyczaj ad hoc zatwierdzone statuty i są pozbawione osobowości prawnej.

W Sowietach, gdzie przedsiębiorstwa państwowe reprezentują prawie że cały przemysł, posiadają one swoje prawo, opublikowane dekretem z dnia 10 kwietnia 1923 r.) I tu są przyjęte zasady komercjalizacji; odrębność prawna i stosowanie się do zwyczajów handlowych. Prawo sowieckie duży kładzie nacisk na dochodowość przedsiębiorstw. Nic dziwnego. Wszak tu ta dochodowość zastępuje pobierany wszędzie od przemysłowców prywatnych podatek.

Widzimy więc, że podstawy prawne przedsiębiorstw państwowych zasadniczo dadzą nam trzy kategorie: przedsiębiorstwa akcyjne, przedsiębiorstwa skomercjalizowane, działające na zasadzie specjalnych prawodawstw i przedsiębiorstwa nieskomercjalizowane, całkowicie objęte budżetem państwowym.

O ile ostatnie grupy mogą być usprawiedliwione jedynie specjalnymi okolicznościami i jako takie tolerowane — o tyle zastosowanie dla przedsiębiorstw państwowych prawa akcyjnego zy-

⁷⁾ „Zagadnienia komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych”.

⁸⁾ Przedsiębiorstwom sowieckim poświęcił pracę G. Cyperowicz: „Sindikaty i triesty w dorewolucyjnej Rosji i w Z. S. S. R.” 1927 r.

skuje duże uznanie. Widzimy to we Francji, Niemczech i Włoszech. Forma spółki akcyjnej jest tu bardzo wygodna nie tylko ze względu na uelastycznienie samego przedsiębiorstwa ale i ma możliwość łatwiejszego pozbycia go się przez państwo gdy znajdzie tego potrzeba i na zachowanie dyskrecji wtedy kiedy rządowi wygodniej jest, by nie było wiadomem gdzie udział państwa w życiu przemysłowym się zaczyna, a gdzie się kończy.

W Polsce istnieją wszystkie trzy rodzaje przedsiębiorstw państwowych. Fakt ten powstał z wielu powodów, a przede wszystkim z racji silnego na tern polu ruchu, jaki po wielkiej wojnie się ujawnił.

Państwo nasze, jak to już wyżej zaznaczyliśmy, musiało tworzyć nowe gałęzie przemysłu, dostosowywać życie gospodarcze do potrzeb nowej całości. Brak kapitałów własnych, niemożliwość posługiwania się, w wielu wypadkach, obcymi — wywołały tworzenie przemysłu państwowego z potrzeby, a nie z chęci przystosowywania go do tych czy innych partyjno-politycznych założeń.

Podjęcie kontynuowania prac, porzuconych przez zaborców, rozpoczyna nowy ruch, który na bezwzględnie obiektywną zasługuje uwagę.

Pierwsze nasze przedsiębiorstwa państwowe wchodzi do budżetu w dochodach i wydatkach, zastosowują w rachunkowości kameralistykę, rządzą się według statutów, nadanych przez swoją władzę zwierzchnią.

W miarę powiększania się ilości omawianych przedsiębiorstw i w miarę rozwoju ich interesów zachodzi konieczność reform. Nie wystarcza już zwykła rachunkowość kameralistyczna — należy zorientować się w faktycznej tu rentowności. — Trzeba upewnić się: czy prowadzenie przedsiębiorstw nie jest za kosztowne, czy nie posiadają one, przypadkiem, w stosunku do zakładów prywatnych zbyt dużych przywilejów. W tych celach zostaje wypracowana specjalna instrukcja dla rachunkowości przedsiębiorstw państwowych⁹⁾. W związku z nią wydane zostały i przepisy dla ich

Jednocześnie zjawiają się głosy domagające się wydania

⁹⁾ „Przepisy o jednolitych zasadach kasowości i rachunkowości w przedsiębiorstwach państwowych oraz bilansowania i inwentaryzowania ich majątku” („Dz. Urz. Min. Skarbu” Nr. 27 poz. 595, rok 1925).

¹⁰⁾ „Instrukcja z dn. 12 września 1924 o sposobie wykonywania kontroli finansowo-gospodarczej w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych” („Monitor kontroli”¹⁰⁾, „Polski” Nr. 85 z 1925 r.). Instrukcja ta wydana została jedynie dla przedsiębiorstw „podległych Min. Przemysłu i Handlu”.

prawa o komercjalizacji¹¹⁾). Prawo to w formie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej zostało ogłoszone w dniu 17 marca 1926 roku¹²⁾). Stosownie do § 4 wyżej wymienionego prawa „wydzielone przedsiębiorstwo państwowe będzie użytkować i zarządzać majątkiem nieruchomości, oddanym mu protokółarnie w imieniu Skarbu Państwa”. „Za zobowiązania zaciągnięte przez wydzielone przedsiębiorstwo, niezależnie od odpowiedzialności danego przedsiębiorstwa jest odpowiedzialny Skarb Państwa do wysokości całego majątku nieruchomości użytkowanego i zarządzanego przez to przedsiębiorstwo (§ 11). Bilans, zaciąganie pożyczek długoterminowych (ponad 6 miesięcy) oraz uchwały dotyczące tworzenia funduszy specjalnych zatwierdza sprawujący nad przedsiębiorstwem nadzór minister w porozumieniu z ministrem skarbu (§ 6). Długoterminowe operacje kredytowe, które obciążać będą majątek nieruchomości, mogą być dokonywane tylko na mocy upoważnień ustawowych (§ 10). Przedsiębiorstwa skomercjalizowane posiadają samodzielną osobowość prawną. W radach administracyjnych i komisjach rewizyjnych zastrzeżona jest przewaga czynnika biurokracyjnego.

Jak widzimy polskie prawo dla skomercjalizowanych przedsiębiorstw państwowych jest w znacznej mierze zbliżone do prawa przedsiębiorstw czechosłowackich i posiada te same co i tamto strony ujemne. To też nietylko drobne przedsiębiorstwa państwowe ale i większe (np. zdrojowiska) nie uległy komercjalizacji, a co za plus tutaj uważać należy to przybranie przez wiele przedsiębiorstw, własność rządu stanowiących, formy spółek akcyjnych.

W ten sposób, przy dalszym omawianiu, polskich przedsiębiorstw państwowych możemy uwzględnić trzy ich kategorie: spółki akcyjne, w których rząd posiada udział, przedsiębiorstwa państwowe nieskomercjalizowane i przedsiębiorstwa państwowe skomercjalizowane.

Zanim jednak przejdziemy do omówienia poszczególnych rodzajów przedsiębiorstw państwowych i półpaństwowych musimy

¹¹⁾ O potrzebie komercjalizacji pisali: Kobyliński i St. Świętochowski.

¹²⁾ „Wydzielenie z administracji państwowej przedsiębiorstw państwowych, przemysłowych, handlowych i górniczych oraz ich komercjalizacji” (Dz. U. R. P. 1925 Nr. 23 poz. 195).

nadmieni $\acute{c}$, że niekt $\acute{o}$ re z nich uczestniczą w przedsiębiorstwach zagranicznych. S $\acute{a}$ to jednak drobne rzeczy.

Do udziału w sp $\acute{o$ łkach akcyjnych rząd polski dochodził w r $\acute{o$ żny sposób i w r $\acute{o$ żnych warunkach. Z tego powodu r $\acute{o$ żne urzędy i instytucje państwowe opiekują się nimi. Dużo udziałów sp $\acute{o$ łek akcyjnych jest w posiadaniu Banku Gospodarstwa Krajowego i Państwowego Banku Rolnego¹³⁾). Na nabycie akcji wpływała najczęściej chęć podtrzymania rozwoju pewnych gałęzi przemysłu rodzimego i ratowanie udzielonych pożyczek. Sp $\acute{o$ łki te ujawnione s $\acute{a}$ w rocznych sprawozdaniach bankowych. Zainteresowane s $\acute{a}$ w niektórych takich przedsiębiorstwach i ministerstwa. Ma to miejsce w związku ze sprawami koncesyjnymi Sp $\acute{o$ łki te najlepiej rentują¹⁴⁾). W ostatnich czasach Banki państwowe oddały pakiety akcji niektórych sp $\acute{o$ łek pokrewnym przedsiębiorstwom państwowym¹⁵⁾) Jest to krok właściwy. Szkoda tylko, że nie można przeprowadzić tu fuzji. Na przeszkodzie staje niemożność akcjonizacji przedsiębiorstw państwowych ze względu na władane przez ni $\acute{a}$ nieruchomości, które prawnie stanowią własność Skarbu Państwa i mogą być przelane na sp $\acute{o$ łkę akcyjną tylko w drodze ustawodawczej. Sprawy komplikują się w dalszym ciągu i z tego powodu, że nowe nieruchomości, wzniesione lub nabyte już przez samo przedsiębiorstwo s $\acute{a}$ wprowadzane do bilansu jako własność Skarbu Państwa. Aby temu uczynić zadość, najczęściej, trzeba do bilansów wpro-

¹³⁾ Bank Gospodarstwa Krajowego w 19152 r. posiadał akcje i udziały w kilkunastu przedsiębiorstwach koncernowych — między innymi w Starachowickich Zakładach Gorniczo-Hutniczych i Stowarzyszeniu Mechanikowi Polskich z Ameryki. Każdy rodzaj tych udziałów czy akcji figuruje w bilansie z wartością ewidencyjną jednego złotego. Jedynie akcje T-wa Eksploatacji Soli Potasowych wprowadzono do bilansu w sumie 18.229.106 zł. Zadłużenie przedsiębiorstw należących do koncernu B. G. K. wynosiło 42,2 milj. zł. Również i Państwowy Bank Rolny posiada pewną ilość akcji i udziałów przedsiębiorstw przemysłowo-rolnych, które w podobny sposób jak B. G. K. (po 1 zł) figurują w bilansie.

¹⁴⁾ Do Sp $\acute{o$ łek p $\acute{o$ łrządowych, opartych o koncesję należą m. in. „Polskie Radjo” i „Polska Akc. Sp $\acute{o$ łka Telefoniczna”.

¹⁵⁾ Między innymi Bank Gospodarstwa Krajowego przekazał swoje akcje Sp $\acute{o$ łki „Ursus” — Państwowym Zakładom Inżynierji, a Sp $\acute{o$ łki „Azot” — Państw. Fabr. Zw. Az. w Chorzowie.

wadzać zbędną skądinąd pozycję. Gdyby nowe budowle szły na dobro przedsiębiorstwa przejście skomercjalizowanego przedsiębiorstwa na spółkę akcyjną względnie sfuzjonowanie się ze spółką akcyjną miałyby dużo już możliwości. Poza oddaniem niektórych pakietów akcji przedsiębiorstwom państwowym Bank Gospodarstwa Krajowego pozbył się udziału w kilku spółkach drogą zwykłej transakcji sprzedażnej. Tutaj poszedł śladami b. Banku Polskiego z czasów Królestwa Kongresowego, który tworzył zakłady przemysłowe zgóry powziętem planem ich odstąpienia¹⁾.

Przedsiębiorstwami państwowymi nieskomercjalizowanymi pozostały właściwie nadal przedsiębiorstwa, które istniały i za czasów rządów zaborczych. Widzimy tu talkie, które pomagają państwu do wykonywania jego atrybutów i tylko przez państwo prowadzone być mogą (np. mennica), które rząd ze względów politycznych utrzymywać musi (Polska Agencja Telegraficzna), która ze względów na dyskrecję podlegają specjalnej kontroli (drukarnie państwowe) albo też te, które stanowią część majątku państwowego (zdrojowiska, żupy solne, tartaki, młyny, kopalnie kredy i t. d.). Racja ich bytu oddawna uznaną została. Można by jedynie mówić o ich rentowności i właściwym niemi administrowaniu. Niejednorodność w sposobie inwentaryzacji i bilansowania nie pozwala na właściwe postawienie wniosków.

Tę samą niejednorodność systemu buchalteryjnego widzimy i w przedsiębiorstwach skomercjalizowanych. I tu spotykamy się z bardzo różnorodnymi systemami bilansowania. Jest to niedomaganie nie tylko nasze. Piekałkiewicz informuje nas, że pod tym względem na całym świecie panuje chaos. U nas chaos ten jest dość znaczny, wywołany często niekompetencją właściwych czynników. Oczywiście trudno w takich warunkach wyprowadzać wnioski. Zresztą są to kwestje do pewnego tylko stopnia decydujące o wartości przedsiębiorstwa niekapitalistycznego, mającego jak wiemy ważniejsze cele i zadania. Jedno dla nas jest wyraźne: wpływ przedsiębiorstw państwowych na bilans handlowy. Wiele z tych przedsiębiorstw zapoczątkowało produkcję wyrobów doniedawna importowanych. Statystyka handlu zewnętrznego za rok 1932 daje nam następujące dane o obrotach w stosunku do zagranicy temi wyrobami:

¹⁶⁾ O programowej pracy dawnego Banku Polskiego na polu przemysłowym pisał bardzo obszernie Henryk Radziszewski w monografii „Bank Polski”.

Rodzaj wyrobu ¹⁷⁾	Nadwyżka	
	wywozu nad przywozem (w t y s i ą c a c h z ł o t y c h)	przywozu nad wywozem
związki azotowe	9.673	
inne chemikalja .	1.370	
radjotechnika		3.146
teletechnika		7.941
liczniki elektryczne		1.392
maszyny do pisania		677
samochody i ich części		8.085
samoloty i ich części .		467
	11.043	21.708

Nadmienić wypada, że nadwyżkę wywozu nad przywozem wykazują przedsiębiorstwa podległe resortom gospodarczym. Te same przedsiębiorstwa i na rynku wewnętrznym dość poważną odgrywają rolę. Zaliczyć do nich należy i te, których statystyka powyższa nie dotyczy, których zadaniem wyłącznym jest regulowanie cen, ochrona konsumentów przed wyzyskiem¹⁸⁾. One to pozwalają na wniosek: można niektórym przedsiębiorstwom państwowym poważne stawiać zarzuty — nie należy jednak z tego powodu zbyt pochopnie wyprowadzać negatywnych uogólnień.

Jak widzimy są w Polsce przedsiębiorstwa państwowe, wykazujące duże korzyści — bez nich sprawy bilansu handlowego przedstawiałyby się znacznie gorzej.

I Wyrabiają: związki azotowe i inne chemikalja — Państw. Fabryki Związków Azot. „Mościce” i „Chorzów”; radjoodbiorniki, radjostacje, sprzęt telefoniczny i liczniki elektryczne — Państwowe Zakłady Tele- i Radjotechniczne; maszyny do pisania — Państw. Wytwórnice Uzbrojenia; samochody — Państw. Zakłady Inżynierji; samoloty — Państw. Zakłady Lotnicze.

) Do poważnych przedsiębiorstw państwowych związanych z górnictwem należą: Fabr. Olejów Miner. „Polmin” i Kopalnia „Brzeszcze”. — Nie pozostają przedsiębiorstwa te bez wpływu na kształtowanie cen rynkowych.